

54686

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDINENSIS

Acta antiqua

Tomus III.

KISEBB DOLGOZATOK

az ókortudomány köréből

MINORA OPERA

ad studium antiquitatis pertinentia

III.

L. BERNABO BREA

**ODYSSEUS NYOMÁBAN
AIOLOS BIRODALMÁNAK FÖLDJÉN**

SZEGED 1960

A szerző olasz kéziratának szövegét magyarra fordította:

BENEDEK NÁNDOR

TARTALOMJEGYZÉK

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ	5
ODYSSEUS NYOMÁBAN AIOLOS BIRÓDALMÁNAK FÖLDJÉN ...	7—19
<i>Pár szó az Eoli-szigetek földrajzáról</i>	7— 8
<i>Görög mítoszok az Eoli-szigetekről</i>	8— 9
<i>Az Eoli-szigetek régi történetének korszakai</i>	9—11
<i>A korai és a középső bronzkor kultúrája az Eoli-szigeteken ...</i>	11—13
<i>Bronzkori település Liparin.....</i>	13—14
<i>Bronzkori telep és temető Filicudin</i>	14
<i>Panarea bronzkori lelőhelyei</i>	14—15
<i>Salina bronzkori leletei</i>	15—16
<i>Auson hódítás az Eoli-szigeteken</i>	16—17
<i>Az Eoli-szigetek szerepe és jelentősége a mykénei kor történe- tében</i>	17—19
SULLA SCIA DI ULISSE VERSO IL REGNO DI EOLO (Riassunto)	20—21
ВСЛЕД ЗА ОДИССЕЕМ В ЦАРСТВЕ ЭОЛА (Резюме)	22—23

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Luigi Bernabò Brea Egyetemünk és az Ökortudományi Társaság szegedi csoportja kedves vendégeként 1959. április 17-én népes hallgatóság előtt tartott vetítettképes előadást Eoli-szigeteken folytatott ásatásainak tudományos eredményeiről. Előadásának anyagát publikálás céljából rendelkezésünkre bocsátotta. Kéziratának magyar fordítását — fejezetekre tagolva és rövid idegen nyelvű kivonat csatolásával — bocsátjuk itt közre.

ODYSSEUS NYOMÁBAN AIOLOS BIRODALMÁNAK FÖLDJÉN

PÁR SZÓ AZ EOLI-SZIGETEK FÖLDRAJZÁRÓL

Az Eoli- vagy Lipari-szigetek (egyik antik nevükön »Aiolos szigetei«) kis szigetcsoportot alkotnak, amely a Messinai-tengerszorossal szemben Szicíliától északra helyezkedik el két órányi hajóútnál alig nagyobb távolságra.

A keletről nyugatra húzódó, körülbelül nyolcvan kilométeres ívben elhelyezkedő szigetek fekvésük következtében ellenőrzik mindazokat az útvonalakat, amelyek a Földközi-tenger nyugati részének kikötőiből a Messinai-szoros irányába összefutnak.

A szigetek vulkánikus képződmények. A Stromboli tűzhányó ma is teljes aktivitással működik, Vulcano-sziget tűzhányója pedig egészen a múlt század végéig működött. Ismeretes, hogy az ókorban Lipari szigetén is működött az egyik tűzhányó.

A többi szigeteken többé-kevésbé ép, de már kialudt tűzhányók vannak; itt a másodlagos vulkanizmus érdekes jelenségei figyelhetők meg: gáz-vulkánok, melegforrások stb.

Hét szigetből áll a csoport. A három nagyobb: Salina, Lipari és Vulcano szorosan egymáshoz zárkoznak. A többiek ellenben egymástól elég távol esnek: Filicudi és Alicudi nyugat felé, Panarea és Stromboli északkelet felé helyezkednek el.

A legnagyobb sziget Lipari, amelyet Liparának neveztek a görögök; de ugyanők megőrizték a sziget préhellén Meligunis elnevezésének az emlékét is. Lipari területe csak kevéssel haladja meg a 9×5 kilométert. Ez a leggazdagabb és legnépesebb tagja a szigetcsoportnak. A legkisebb sziget, Panarea sehol sem éri el a 3 kilométer hosszúságot és alig háromszáz lakosa van.

A szigetek tele vannak hegyekkel. Egyeseken, mint Salinán, Strombolin és Filicudin a csúcsok elérik a 800—1000 méter közötti magasságot.

Vulkanikus természetük következtében igen változatos, nagyszerű, lenyűgöző szépségű tájakat tárnak szemünk elé. A fekete bazaltok, a fehér tajtékkövek, a vörös és barna láva, a sárga kén, a mély, azurkék tengerben tükröződnek. Égbenyúló sziklapartok, mély völgyek, fehér házacskákból álló falvak váltakoznak a szőlőskertek és olajkertek zöldjével, amelyek a kevés művelhető területet borítják.

Ezeket a csodálatos szigeteket, amelyek ennyi tájszépséggel gyönyörködtetnek, csupán néhány éve látogatják kiránduló turisták. Szinte azt mondhatnánk, hogy tegnap még ismeretlenek voltak.

Ezeknek a szigeteknek varázsa azonban nemcsak rendkívüli természeti szépségükben, nemcsak vulkanikus tájaik fenséges komorságában rejlik. Varázsuk ötezer éves történelmükből is fakad, és azokból a mondákból, mítoszokból, amelyek köréjük fonódtak.

GÖRÖG MÍTOSZOK AZ EOLI-SZIGETEKRŐL

Lipari a Dél-Itália és Szicília vidékén alapított görög gyarmatok sorába tartozott: Magna Graecia egyik legfontosabb városa volt.

Í. e. 580 táján alapították knidosiak és rhodosiak, tehát kisázsiai görögök s az új település rövid idő alatt bizonyos hegemoniára tett szert a Tirrén-tengeren. Emlékezetes csatákban megverte az etruszokat és a legyőzött ellenségtől elvett zsákmányból Apollón delphoi szentélyében fogadalmi ajándékokat állított fel, amelyeknek nyomai még ma is megvannak.

Amikor a knidosiak és rhodosiak Liparin görög gyarmatvárost alapítottak, a szigetnek immár háromezer éves története volt.

A görögök azért találták majdnem teljesen elhagyottan az Eoli-szigeteket, mert azok az ősi kultúrák, amelyek a neolitikumban és a bronzkorban ott virágzottak, időközben szinte teljesen eltűntek.

Elveszett e kultúráknak még az emlékezete is és csak az utolsó évtizedben végzett ásatások hozták napfényre azok maradványait.

Ezeknek az ősi eoli kultúráknak a visszhangja —, illetőleg azoknak a kapcsolatoknak a visszhangja, amelyek az Eoli-szigetek és az égei világ között a bronzkor folyamán fennállottak, — nyomot hagyott a görögség mondáiban.

A klasszikus kor görögjei még emlegették, hogy őseik egy igen távoli, a múlt ködébe vesző időben legendás utazásokkal eljutottak a Nyugat e távoli tengereire és bejárták ezeket a szigeteket. Ezeknek a régi hajóutaknak mítikus köntösbe öltöztetett emléke élt Homéros költeményeiben.

A görögök egyhangúlag Liparira lokalizálták az Aiolos-mondát, az Odysseia egyik legszebb mondáját.

Eszerint Odysseus, miután hajóival szerencsésen megmenekült a Polyphemos kyklopsszal való kalandjából, a vihartól úzva Aioliába érkezik, az úszó szigetre, amelyet bronzfal és meredek sziklák vesznek körül. Itt uralkodik Aiolos, Hippotes fia, a halhatatlan istenek barátja.

Aiolosnak, az igazságos és vendégszerető királynak tizenkét gyermeke van, hat fia és hat leánya, akik egymás között összeházasodtak, és apjukkal, anyjukkal vígan lakmároznak élelemből ki nem fogyó roskadásig rakott asztalok mellett. Odysseus megérkezik a városba és Aiolos díszes házához megy, aki őt maga mellé ülteti és megvendégeli.

Amikor egy hónapi nyugodt pihenő után Odysseus arra kéri, hogy segítse őt visszatérni hazájába, Aiolos egy kilenc éves pompás bikát vág le, ennek bőréből óriási tömlőt készít és ebbe a tömlőbe zárja be a szeleket. Zeus ugyanis őt tette meg a szelek királyává és hatalmat adott neki, hogy lecsendesítse, vagy felkorbácsolja azokat a szeleket, amelyeket éppen akar. Aiolos Odysseus érdekében csak a zefirt engedi fújni, mert ez kedvező szél, amely hazafelé szállítja őt.

Ám az irigy kísérő társak azt gondolják, hogy Aiolos a tömlőben bizonyára olyan gazdag ajándékokat adott Odysseusnak, amilyeneket ők maguk

nem kaptak és ezért, amikor Odysseus elalszik, kinyitják az ezüst hurokkal lekötött tömlőt, hogy megtalálják az ajándékokat. A tömlőből kiszabadulnak a dühöngő szelek, óriási vihart kavarnak fel és Odysseus hajói nagy veszedelmek közepette ismét Aioliába sodródnak. Odysseus újra Aiolos elé járul és kéri őt, hogy segítsen baján.

Aiolos azonban, amikor látja Odysseust visszatérni és értesül szerencsétlenségéről, méltatlankodik és arra a meggyőződésre jut, hogy Odysseust az istenek üldözik, mert valami miatt megharagudtak rá. Elkergeti tehát őt és sorsára hagyja.

Odysseus folytatja küzdelmes utazását az ismeretlen nyugati tengereken. Így jut el az emberevő laistrygonok országába és Kirke szigetére.

Egy későbbi, Diodoros Sikeliotes történeti művében fennmaradt tradíció összeolvasztja a Homeros számára is ismert Aiolos-mondát egy másik mondával, azzal amelyik az Eoli-szigeteknek az ausonok általi meghódításáról szól. Az ausonok népe Közép- és Dél-Itália földjén élt: a történelmi korban a Róma és Nápoly közötti vidéket lakta.

Diodoros szerint az ausonok Liparos vezetése alatt a nápolyi partvidékről felkerekedve jutnak el a szigetekre. Ott aztán Liparos várost alapít, amely róla kapja a nevét.

Aiolos ebben a diodorosi mondában úgy jelenik meg, mint Liparos utóda. Metapontionból érkezik társaival, feleségül veszi Liparos leányát, Kyanét és követi apósát a trónon.

Aiolos fiai gyarapítják az apjuktól örökölt uralmat, kiterjesztve azt Calabria és Szicília partjaira; számos várost is alapítanak, illetőleg hatalmukban tartanak, többek közt Rhegiont, Agathyrnont és Xuthiát (ez a mai Lentini).

Diodoros valószínűleg összekever egymással két különböző mondát: egyfelől a homerosi Aiolos-mítoszt, másfelől a Liparosról és az Eoli-szigeteket meghódító ausonokról szóló mondát.

Mindkét mondának igen jelentős történeti alapja van. Az első azokat a kapcsolatokat tükrözi, amelyek az Eoli-szigetek és az égei világ között állottak fenn a mykénei korszakban, a második azokra a későbbi eseményekre épül, amelyek a bronzkor végén és a vaskor elején zajlottak le.

Az ásatások, amelyeket 1946 óta folytatunk az Eoli-szigeteken, megerősítették ezeknek a mondáknak a történelmi alapját. Megmutatták, hogy az Eoli-szigeteken a préhistorikus időben és a történeti kor hajnalán több ízben is virágzó jólét és ragyogó kulturális fellendülés köszöntött be.

Kiderült, hogy ezeknek a szigeteknek az emberi civilizáció fejlődéstörténetében sokkal jelentősebb szerep jutott, mintsem területük kicsinyisége alapján feltételezhető lett volna.

AZ EOLI-SZIGETEK RÉGI TÖRTÉNETÉNEK KORSZAKAI

Megállapíthatjuk, hogy a kultúra fejlődésének az Eoli-szigeteken négy fő-szakasza volt. Az első szakasz: igen gazdag neolitik korszak. A második: bronzkorszak, amelyet az égei világhoz fűződő intenzív kulturális és kereskedelmi kapcsolatok jellemeznek. A harmadik: a késői bronzkor és a vaskorszak eleje, ami az ausoniai kultúrának felel meg. S végül a negyedik: a görög korszak.

Ha tekintetbe vesszük e szigetek területének kicsinségét és kietlenségét, a földművelés hozamának gyér voltát, lehetetlen, hogy a több évezredes rendkívül élénk kulturális fejlődés meg ne lepjen bennünket.

Fel kell tennünk a kérdést: mik voltak az okai ennek a virágzásnak, minő anyagi forrásokat talált itt a távoli előidők embere?

Az Eoli-szigetek, mint mondtuk, vulkanikus szigetek. Lipari szigete maga tizenkét kialudt vulkán komplexumából áll. Ezek közül a vulkánok közül kettő: a Forgia Vecchia és a Monte Pelato hatalmas tömegű obszidiánt hányt ki kráteréből.

Az obszidián vulkanikus üveg, a természet endogén erői által termelt fekete üveg.

A neolit korban, amikor az ember még nem tudott fémeket olvasztani és fegyvereit, szerszámaikat kővel kellett megmunkálnia, az obszidián volt a legélesebb anyag, amely rendelkezésre állott. Az obszidián-szilánkok tényleg sokkal élesebbek, mint a kova- vagy jáspis-szilánkok, ezek a neolit kor embere által legáltalánosabban használt anyagok. Ha ügyesen hasították az üveges kődarabokat, szabályos késeket és egyéb szerszámokat nyertek belőlük.

A neolit korban tehát az obszidián nagyon keresett anyag volt. Az obszidián-lelőhelyek azonban ritkaságszámba mentek, mert nem minden vulkán kitörései vetették ki ezt az anyagot. Olyan obszidián-lelőhely, amelyet a neolit kor embere ismert és kihasznált, csak igen kevés akadt a Földközi-tenger medencéjében; Szicíliában és az itáliai félszigeten például egyetlen egy sem volt.

A liparii obszidián-lelőhelyet már a neolit kor egy meglehetősen korai szakaszában felfedezték, abban az időben, amelynek jellemzője a nyers agyagba mélyített díszítés alkalmazása a kerámiában. Alaposan ki is aknázták az obszidián-készletet az egész neolit koron át a fémkor kezdetéig, tehát kb. i. e. 3500 és 2000 között.

A Forgia Vecchia és a Rocche Rosse kihűlt lávatömegéből gyűjtött obszidiánt a falvakban és a szigeten mindenfelé elszórt kunyhókban munkálták meg: az a nagy mennyiségű hulladék szilánk, amit a mezőkön lehet találni, ennek a jó néhány évszázadon keresztül folytatott ősi ipari tevékenységnek az intenzitásáról tanúskodik.

A liparii obszidiánt a Földközi-tenger egész nyugati medencéjébe mindenfelé exportálták. Jutott belőle nemcsak Szicília és az itáliai félsziget neolit kori falvaiba, hanem még sokkal messzebbre is: Liguria, Dél-Franciaország és Spanyolország földközi-tengeri partvidékére.

Ezeknek a tájaknak a neolit kori településein mindenütt akadnak obszidián pengék, amelyek bizonynyal Lipariból kerültek oda.

Az obszidián-kereskedelem virágzó jólétet biztosított az Eoli-szigetek lakóinak; erről tanúskodik Lipari neolit kori lelőhelyein az egyes rétegek régészeti anyagának gazdagsága. A neolitikus telepeken végzett ásatások lehetővé teszik, hogy több századon keresztül nyomon kísérhessük az újabb kőkori kultúra fejlődését.

Láthatjuk, hogy a legrégebb kerámiát a nyers agyagba mélyített díszítés jellemzi. Ezt váltja fel a festett díszítés. A vázafestés stílusának alakulását több jól elkülöníthető fejlődési szakaszban kísérhetjük figyelemmel.

A fémmezmunkálás vívmányának Nyugaton való elterjedése, amely Keleten már régebben jelentkezett, nagy csapást mért Lipari virágzására. A szerszámokat most már rézből készítették és az obszidián-kereslet erősen megcsappant.

A fémkorszak kezdete így az Eoli-szigetek számára a viszonylagos elszegényedés és hanyatlás időszaka volt.

A bronzkorban azonban, i. e. a XVII. század táján azt láthatjuk, hogy új virágzás időszaka köszönt a szigetekre. A lakott helyek száma megsokszorozódik; még a kisebb szigetekeken is mindenütt falvak nyomára bukkan a régész. Ez a virágzás a bronzkor egész korai és középső szakaszán át tart, azaz kb. i. e. 1650-től 1250-ig.

Ezen a négy évszázadon belül könnyen meg tudunk különböztetni két jól elhatárolható kulturális faciest; ezek egyike korai bronzkorinak, másika pedig középső bronzkorinak nevezhető.

Mindenekelőtt az agyagedények formakészlete és díszítésük stílusa az, ami megkülönbözteti ezt a két kulturális szintet. A korai bronzkori kultúra valamivel hosszabb ideig tartott, kb. az i. e. 1650 és 1400 közötti időre terjedt ki. A középső bronzkor viszont az 1400 és 1250 közötti másfél évszázadot ölelhette fel.

A KORAI ÉS A KÖZÉPSŐ BRONZKOR KULTÚRÁJA AZ EOLI-SZIGETEKEN

A korai bronzkor agyagtárgyai néhány jellegzetes formát mutatnak: gykoriak a korsók szélük körül rovátkával, a csonkakúp alakú talak nagy belső füllel, a gömbszelet alakú egyfülű korsók, stb. Gyakran előfordulnak bizonyos jellegzetes díszítő motívumok is: pontozott háromszögek, egyenes vagy hullámosan bevéselt vonalnyalábok, amelyek pontsorokkal váltakoznak, pontokból alakított rozetták, stb.

Érdekes, hogy ezekhez a formákhoz és ehhez a díszítő technikához hasonlót nem lehet találni sem Sziciliában, sem Dél-Itáliában, ahol ebben a korban teljesen más jellegű kultúrák virágzanak.

Szinte azonos kerámiai formák és díszítések kerülnek viszont elő Maltában (közelebből Tarxien temetőjében) és még inkább Görögország középhelladikus lelőhelyein.

A legmesszebbmenő egyezések az Ion-szigetek, a Peloponnesos nyugati partvidéke, az olympiai kunyhók és a koryphasioni sír középhelladikus leleleinél figyelhetők meg (Koryphasion Messeniában Novarionnál van).

Kézenfekvő így arra gondolni, hogy a maltai szigetcsoportot és az Eoli-szigeteket a Peloponnesos és az Ion-szigetek partjairól érkező népek valószínűleg gyarmatosították, míg ugyanakkor Szicília keleti és déli partjait máségei törzsek gyarmatosai érhették el, akik a középhelladikus kori Görögország más vidékeiről jöttek és jellegzetes festett kerámiát honosítottak meg, az úgynevezett Castelluccio stílusát.

Így az Eoli-szigetek és Szicília egy olyan régebbi gyarmatosítására mutató bizonyító anyag van a kezünkben, amely egy évezreddel megelőzte a történelmi korban (i. e. VIII—VI. századokban) szintén Görögországból kiinduló kolonizációt.

A nyugati vidékeknek ez a gyarmatosítása, mint jeleztük, a középhelladikus Görögországból indult ki. Akkor kellett tehát végbemennie, amikor a Balkán-félszigeten a középhelladikus kultúra virágzott és még nem alakult ki a mykenei műveltség.

Minthogy Görögországban az átmenet a középhelladikus korból a késői helladikusba i. e. 1600 tájára datálható, fel kell tennünk, hogy a maltai szigetcsoport, Szicília és az Eoli-szigetek helladikus gyarmatosítása 1600 előtt történt, i. e. a XVII. vagy éppen a XVIII. században.

Az Eoli-szigetek korai bronzkori kultúrájának az eredete a fentiek szerint a középhelladikus korba nyúlik vissza, kifejlődése és felvirágzása azonban jórészt a görögországi későhelladikus, más néven mykenei korszakkal egyidős. Ehhez képest, mint látni fogjuk, a szigetek korai bronzkori telepein igen nagy mennyiségben fordulnak elő a mykenei kultúra virágkorának agyag-készítményei, amelyeket az égei világból importáltak.

Ezek az importált készítmények régészetiileg bizonyítják a mykenei Görögországgal fennálló kereskedelmi és kulturális kapcsolatokat, azokat a kapcsolatokat, amelyeknek a visszhangja fellelhető a homerosi költeményekben Aiolos legendájában és Odysseus nyugati tengereken való hajózásának mondaiban.

A mykenei importáruk alapján lehet egyébként az Eoli-szigetek korai bronzkori kronológiáját is rögzíteni.

Az égei világnak Egyiptommal fennálló kapcsolatai lehetővé teszik ugyanis a mykenei kultúra készítményeinek meglehetősen pontos datálását. Az Eoli-szigetekre importált mykenei áruk meg arra adnak módot, hogy az égei világ régészeti emlékeire vonatkozó kormeghatározást kiterjesszük a nyugati Mediterraneum kultúráira is, amelyeknek datálásához korábban semmiféle megbízható kiindulási ponttal sem rendelkezünk. Most már i. e. 1600 tájától kezdődően rögzíteni lehet a nyugati préhistória első biztos dátumait. Így megállapíthatjuk, hogy az Eoli-szigeteken kb. 1400-ra esett az átmenet a korai bronzkorból a középső bronzkorba.

A középső bronzkor kultúráját a korai bronzkoriaktól erősen eltérő edényformák jellemzik. A legtipikusabbak az igen magas, csőalakú talpon álló kupák, amelyeknek díszítése domború bordázatból és bevésésekből áll. Ugyanilyen típusú díszítés fordul elő a nagy, tölcséres szájú korsókon is. Jellegzetesek még az egyfülű palackok, amelyek mindig gazdagon vannak díszítve bevésésekkel.

A milazzesei kultúra kunyhóinak emlékanyagában agyagedényeken kívül más terrakotta tárgyak is gyakoriak. Vannak ott horgas kampók, amelyek előfordulnak az égei világ bronzkori leletanyagában is, és szarvak, amelyek minden bizonnyal már a távoli múltban is amulett számba mentek, mint ahogy napjaink népi babonája is ilyen jelentőséget tulajdonít nekik.

Mindezek a középső bronzkori agyagkészítmények nagyon hasonlóak azokhoz a leletekhez, amelyeket ugyanebből a korból egész Kelet-Szicília területéről ismer a régészet. Míg a korai bronzkorban az Eoli-szigetek kultúrája teljesen elütött Sziciliától, a középső bronzkorban ugyanezek az Eoli-szigetek a szicíliai műveltség hatókörébe kerültek.

Ugyanakkor azonban az égei vidékek áruinak importja is tovább tart végig az egész középső bronzkoron át s ez mutatja, hogy a mykenei Görög-

országgal nem szakadtak meg az Eoli-szigetek kapcsolatai. Míg a szigetek bronzkorának korai rétegeiben protomykeni agyagkészítmények voltak feltehetőek, ezek helyét most a középső bronzkori rétegekben későbbi mykeni áruk foglalják el.

BRONZKORI TELEPÜLÉS LIPARIN

Mondottuk már, hogy a bronzkor folyamán megsokszorozódott a települések száma valamennyi Eoli-szigeten. A sok falu közül a legjelentősebb mindenesetre a Lipari szigetén a város feletti Castellon elhelyezkedő telep volt. A Castello meredek sziklatömb, amely a környező tenger és síkság szintjéből szinte függőleges sziklafalakkal szökik a magasba. Igazi természetes erőd ez, ami megmagyarázza, hogy miért szolgált minden korszak emberének alkalmas lakóhelyül.

Jelenlegi látképe XVI. századi spanyol erődítményeket mutat, amelyek magukban foglalják a régebbi középkori erődítések maradványait; ez utóbbiak meg az i. e. IV. századból való görög erődmaradványokat olvasztották magukba.

A Castello volt a görög és római Lipari fellegrvára, majd a középkori város helye, amelynek templomai és katedrálisa máig fennmaradtak.

Mielőtt azonban a görög város akropolisává épült volna a Castello, előzőleg prehistórikus települések helyéül szolgált. Ennek a sziklatömbnek így több mint ötezer éves történelme van. Ásatásaink megmutatták, hogy ember már a középső neolitikus kor kezdete óta élt itt.

A késői neolitikus kor folyamán beköszöntő nyugodt békés viszonyok lehetővé teszik, hogy a falu lakói leköltözzenek az alant fekvő síkságra, amely sokkal kényelmesebb, de teljesen védtelen hely. A következő rézkor települései valóban itt lenn találhatók.

Abban az időszakban, amely minket most elsősorban foglalkoztat, a bronzkor kezdetén a település még a síkságon van. De már a korai bronzkor folyamán ismét visszatérnek a lakosok a Castello magaslatára.

A békés biztonság és nyugalom állapota, amely megengedte az embereknek, hogy kellemes, de védtelen lakóhelyen éljenek, nyilvánvalóan megszűnt. Olyan viszonyok között, amikor fennforog a tenger felől történő ellenséges betörések fenyegető veszélye, a lakosok inkább élnek kevésbé kényelmes, de védelemre alkalmas helyen; bizonyosan ezért marad a település a Castellon végig a következő századok folyamán.

A Castello magaslatán végzett ásatások bronzkori települések jelentős maradványait tárták fel. A települések ovális kunyhókból álltak, amelyek átmérője négy-hat méter volt: a külső falak kőből és sárból készültek, a tető pedig zsupfedél lehetett.

A liparii Castellon nem egy, hanem két egymás fölött fekvő kunyhóréteget találunk. A régebbi, mélyebben fekvő réteg kunyhói a korai bronzkorból valók, a magasabban fekvő későbbi réteg kunyhómaradványai viszont a középső bronzkor emlékei. E bronzkori rétegek fölött találja a régész az ausonai és a görög kor leleteit.

Néhány bronzkori kunyhónál többszöri újraépítés nyoma látszott: egymás fölött különböző időszakokból való építési szintek voltak megfigyelhetők.

A felsőbbik, középső bronzkori rétegben mindegyik kunyhó belsejében őrlőkövek, mozsarak, valószínűleg asztalul szolgáló hatalmas kőlapok s egyéb tárgyak maradtak. Ez a középső bronzkori falu erőszakos pusztítás áldozatául esett: a kunyhók összedőltek és maguk alá temették a bennük lévő berendezést. Az ásatás során a berendezési és használati tárgyakat mind a helyükön találtuk. Ez a rombolás i. e. 1250 körüli időre tehető. A romok fölött épült az ausoniai település.

BRONZKORI TELEP ÉS TEMETŐ FILICUDIN

Filicudi szigetén a bronzkori település helye a Capo Graziano hegyfok. Ez egy kisebb, százhetven méter magas csúcs köröskörül igen meredek hegyoldalakokkal. Három irányból szinte megközelíthetetlen; Filicudi szigetéhez egy lankásodó földszoros, a Piano del Porto kapcsolja, amelyen régebbi korok településeinek a nyomai találhatók. Ez a hegy is természetes erőd volt és az emberek nyilvánvalóan védelmi okokból telepedtek ide.

A kunyhók a legkevésbé meredek keleti lejtő kis síkságain zsúfolódtak össze, míg a déli lejtőn egy óriási szakadék sziklatömegei között kanyargó hegyi ösvény mentén terült el a nekropolis.

A település főleg a korai bronzkor idején virágzott fel, de a rákövetkező középső bronzkorban is tovább élt. Az ovális kunyhók teljesen olyanok, mint amilyeneket Liparin tártunk fel. Világosan megfigyelhettük újraépítések nyomait: számos különböző padlószint rétegződött egymás fölé egészen az épületek rombadöntéséig, amellyel a település végleg megszűnt létezni.

Filicudin tehát megismétlődnek olyan jelenségek, amelyeket Liparin is megfigyelhettünk. A település, amely először mélyebben fekvő, védtelen helyen terült el, a korai bronzkor folyamán áthelyeződött védelemre alkalmasabb terepre és végül erőszakos pusztítás áldozatául esett. Liparival ellentétben azonban Filicudin a falu nem épült újjá. A Capo Graziano bronzkori telepének pusztulása után lakatlan maradt.

A sírok, amint már mondtuk, a hegy déli oldalának óriási sziklatömbjei között lévő szakadékokban helyezkednek el. A temetkezési rítus Filicudin olyanszerű volt, mint amilyen ebben a korban Dél-Itáliában és Sziciliában is dívott, ahol egy-egy kemence formájúra vájt mesterséges barlangba csoportosan temettek több halottat.

Szicília tele van ilyen típusú sírokkal, amelyeket nem egészen találó elnevezéssel sicul(us) síroknak szoktak mondani. Itt azonban a vulkanikus szikla keménysége miatt lehetetlen volt szabályos sírkamrákat vágni. Alkalmazkodtak tehát a talajviszonyokhoz és felhasználták a természetes hasadékokat csoportos temetkezéshez való sírkamrák céljára.

PANAREA BRONZKORI LELŐHELYEI

Panarea szigetén, bár területe nem éri el a három négyzetkilométert, feltucat préhistórikus lelőhely található. Különösen jelentősek Calcara, a Peppa Maria csúcs és a Milazzese hegyfok leletei.

Calcara egy igen meredek kis völgy; alig megközelíthető, jobban mondva csak a tenger felől lehet könnyebben odajutni. A völgy mélyén egy kis sík-

ságon számos aktív gázvulkán van. A talaj szinte ég az ember lába alatt. A gázvulkánok szélén, egy olyan ponton, amely a legkevésbé sem alkalmas lakóhelynek, olyan nyomokat találunk, amelyekből arra lehet következtetni, hogy az emberek a neolitikumtól a római korig tartó kétezer év folyamán gyakran megfordultak ezen a helyen. Valószínűleg a vulkánok istenségének kultusza magyarázza e jelenséget, valami olyan isten tisztelete, akinek az alakja a görögök Hephaistosához hasonlítható. Különösen jelentős az itteni korai bronzkori réteg. Kb. egy méteres átmérőjű és ugyanolyan mélységű kutakat tártunk fel, amelyeket a közeli partvidék nagy, gömbölyű köveiből készítettek és vulkanikus iszappal tapasztottak ki, s amelyek olykor edénytöredékeket is tartalmaztak. Valószínűleg a vulkánok istenének felajánlott fogadalmi ajándékok számára ásott bothrosok (áldozati gödrök) voltak ezek a kutak. Az egykorú településről, amely valószínűleg a Peppa Maria csúcson védtelen helyen terült el a széltől védett kikötő szomszédságában, ez ideig csak nagyon szórványos leleteket sikerült találnunk.

Ezzel szemben ásásaink napfényre hozták a bronzkor második szakaszának települését: a Milazzese hegyfokon elterülő falut.

A település egy keskeny sziklanyelven feküdt, amely görbe sarlóként nyúlik a tengerbe s amelyet függőleges falai minden felől szinte megközelíthetlenné tesznek. A szigettel egy keskeny nyereg köti össze a földnyelvet, de a megközelítés erről az oldalról sem mondható könnyűnek. A hegyfokot három egymás melletti hegyhát alkotja s ezeken zsúfolódnak a kunyhók. Huszonháromnak a kiásására került sor. Mint a Capo Graziano településének kunyhói, úgy ezek is majdnem mind oválisak, de gyakran az ovális falmaradványokat szögletes kerítés zárja körül. A kunyhók igen közel fekszenek egymáshoz. Csak egy van, amely kissé távolabbra esik a többitől és szögletes alakú. Feltehető, hogy a többitől eltérő rendeltetéssel bírt; nem lakóhely, hanem inkább szentély lehetett.

A település élettartama nem lehetett hosszú, és miután erőszakos rombolás áldozatául esett, nem épült többé újra.

SALINA BRONZKORI LELETEI

Salina szigetén két település helyét állapítottuk meg. Mindkettő a keleti oldalon feküdt kis távolságra egymástól. Az egyik Serro dei Cianfi, a másik Portella települése volt.

Serro dei Cianfi településének a helye egy magános hegyhát, amely azonban nem biztosíthatott különösebben jó védelmet a lakóknak.

Maguknak a lakásoknak nincs nyoma; csak a falu törmelékes lerakódó helyeit ismerjük, amelyek egy kis völgyet töltöttek fel. Ezt a völgyet ma modern út szeli át és éppen az útvágás vezetett a lelőhely felfedezéséhez. A lerakódó telepen nagy tömegben található a korai és középső bronzkor kerámiai készítményei és ezekkel együtt az importált mykeni agyagáruk jellegzetes töredékei.

Portella településének a helye rendkívül járhatatlan és nehéz terepre esett. A falu két igen mély eróziós szakadék között elnyúló keskeny vulkanikus taréj meredek lejtőjén épült. Ez a taréj alig több, mint tíz méter széles s kb. száz méter hosszú, mindkét felől szinte teljesen megközelíthet-

len, kivéve néhány pontot a déli oldalon. A tenger felé egy függőleges sziklafalban végződik.

Az egyetlen pont, ahonnan a települést aránylag könnyen el lehetne érni, a hegység magaslata. De ezen az oldalon is természetes akadály emelkedik: a taréj egy kisebb csúcsot alkot, amely elzárja a településhez vezető utat.

Ezen a végképp megközelíthetetlen helyen tíz ovális kunyhó feltárása történt meg, amelyek a lejtő oldalába voltak vágva. A völgy felé néző kunyhófalak általában a talaj eróziója következtében eltűntek, míg a hegy felé néző falak megmaradtak. Az itteni kunyhók is erőszakos pusztítás áldozataként estek: rombadőltek maguk alá temették az összes bennük levő berendezési tárgyakat. Egyes kunyhóknál határozottan felismerhető a pusztító tűz nyoma.

Minden kunyhóban hatalmas pithosokat találunk négyet-négyet kunyhónként. Bizonyára az élelmiszer, de főleg a víz tárolására szolgáltak, ami nagyon értékes dolog lehetett ezen a helyen.

A milazzesei leletekkel azonos típusú és korú kerámiai készítmények itt is mykenei agyagáruk töredékeivel keveredtek és előkerültek kétségtelenül mykenei importból származó nyaklánc maradványok is, amelyekről később lesz szó.

Féltehetjük, hogy ugyanaz a népesség, amely egykor Serro dei Cianfi-n lakott, egy adott pillanatban nem találta elég biztonságosnak a helyét és átköltözött a Portella megközelíthetetlennek látszó meredekére. Minden bizonnyal csak nagyon súlyos, fenyegető veszedelem kényszeríthette az embereket, hogy ilyen járhatatlan helyen lakjanak.

AUSON HÓDÍTÁS AZ EOLI-SZIGETEKEN

Minden szigeten ugyanaz a jelenség ötlük szemünkbe. A lakosok előbb kényelmes helyre telepsznek vagy legalábbis nem látszanak túlságosan törődni azzal, hogy védelemre különösen alkalmas legyen a pozíciójuk. Aztán átköltöznek sokkal kényelmetlenebb, de biztonságosabb védelmet nyújtó területre. A védekezés követelményei döntőekké válnak a lakóhely megválasztásánál. Nyilvánvaló, hogy az Eoli-szigetek népeit ebben az időben a tenger felől állandó veszély fenyegeti és a fenyegetés egyre súlyosabbá válik, majd a végén megtöri az ellenállást.

Minthogy Szicíliában ugyanebben a korban ilyen jelenségeknek nincs nyomuk, azt kell hinnünk, hogy az Eoli-szigetek permanens veszélyeztetése az itáliai félsziget partjai felől fenyegetett. Ez a szituáció megfelel a diodorosi monda elbeszélésének, amely szerint az Eoli-szigeteket meghódító ausonok az itáliai félszigetről keltek át.

A szigetlakókat fenyegető veszedelmet, úgy látszik, valóban az ausoniai népek jelentették, akik valamikor i. e. 1250 körül meghódították az Eoli-szigeteket, a földdel tették egyenlővé a településeket, kiirtották a kisebb szigetek lakóit és mint győztesek letelepedtek a liparii Castellon.

Azt a régészeti réteget, amely itt a Castellon a középső bronzkori, már ismertett kunyhók romjai fölött helyezkedik el, az itáliai félsziget egykorú leletanyagával teljesen egyező agyagáruk és egyéb ipari készítmények jellemzik.

Az aüsoniai hódítás az Eoli-szigeteken egy nagy kulturális felvirágzás végét és egy új, keményebb korszak kezdetét jelenti, amelyet harcok, háborúk, idegen betörések jellemeznek. Látjuk, hogyan néptelenednek el a kisebb szigetek. A túlságosan kicsi közösségek nem tudják fenntartani magukat. A lakosságnak egyetlen nagy, jól megerősített központba kell tömörülnie, hogy az eredményes védekezéshez elegendő számú ember legyen együtt.

Ezek a jelenségek egyébként nem korlátozódnak az Eoli-szigetekre, hanem megfigyelhetők Szicíliában és az olasz félszigeten is; sőt a Földközi-tenger vidékének sok más pontján is ugyanez lehet a helyzet.

A nyugati területeken mindenfelé lezárul az i. e. XIII. század közepe táján egy nagy fellendülés korszaka, amelyben a Földközi-tenger különböző partjainak népei állandó kapcsolatot tartottak egymással, élénk, fejlett kereskedelmi és kulturális cserét bonyolíthattak le. Új korszak veszi kezdetét, amelyben ezek a jelzett kapcsolatok vagy teljesen megszakadnak, vagy legalábbis nagyon meglazulnak. Ekkor özönlik el Calabrián és a Messinai-tengerszoroson át az olasz félszigetről támadó siculusok Szicíliát.

AZ EOLI-SZIGETEK SZEREPE ÉS JELENTŐSÉGE A MYKENEI KOR TÖRTÉNETÉBEN

De térjünk egy pillanatra vissza a korai és középső bronzkori telepekhez az Eoli-szigeteken.

Azt mondtuk, hogy az a kor, amelyben ezek a települések virágoztak, az Eoli-szigeteken nagy gazdasági és kulturális fellendülés kora volt. Az ásatások megmutatják, hogy ebben az időben milyen intenzív cserét folytattak a szigetek lakói más népekkel és távoli országokkal. Élénk csere folyt főleg a középső bronzkorban az itáliai félszigettel is. Valamennyi eoli településen megtalálhatók a helyi agyagművesség termékei mellett, az »appennini« stílusú kerámia darabjai is, amelyek az olasz félsziget bronzkori iparának jellegzetes készítményei. Ezek az »appennini« stílusú import áruk lehetővé teszik annak az abszolút kronológiának az itáliai félszigetre való alkalmazását, amelyet az égei import alapján az Eoli-szigetekre vonatkozóan sikerült megállapítanunk.

Az Eoli-szigetek lakói a fentiek szerint több évszázadon keresztül tartottak fenn kapcsolatot az itáliai félsziget ama partvidékével, ahonnan betörések veszélye fenyegette őket.

Ennél jelentősebbek voltak azonban az égei világgal fennálló kapcsolatok, amelyekről ugyan korábban szöveztünk már, de amelyekre még egyszer vissza kell térnünk. Ezek a kapcsolatok rendkívül intenzívek lehettek, hiszen ma már több százra rúg a mykenei agyagedény-töredékek száma, amelyeket az eoli településeken gyűjtöttek.

A legrégebbi töredékek, amelyek Lipari és Filicudi akropolisain előkerültek, a középhelladikus kor végétől, vagy a középső és késői helladikus kor közötti átmeneti időből valók: i. e. 1600 tájára datálhatók.

Az Eoli-szigetek korai bronzkori rétegeiben mindenütt találhatók proto-mykenei áruk maradványai, vagyis olyan stílusú készítmények töredékei, amelyeket a szakemberek az I. és II. mykenei periódusból valóknak mondanak, és i. e. 1600 és 1400 közöttre datálnak. Eoli-szigeti ásatásaink előtt

ilyen protomykeni kerámiai emlékeket nem igen találtak még sehol nyugaton. Így azt sem tudták, hogy a mykeni hajósok már ebben a korai időben elérték Szicíliát és áthatoltak a Messinai-szoroson.

Az Eoli-szigetek második, középső bronzkori rétegében bőven fordulnak elő a késő mykeni kultúra készítményei, olyan stílusú agyagáruk maradványai, amelyeket a szakemberek a mykeni III A és III B periódus kerámiai emlékeinek mondanak. Ugyanilyen sítílusú agyagművesség darabjai kerültek elő Egyiptomban Tell El Amarná-ban is, az i. e. 1372–1355 között uralkodó IV. Amenophis fáraó városának és palotájának a romjai között.

Az i. e. XIV. és XIII. század késő mykeni keramikájának emlékeire már korábban is rábukkantak Kelet- és Dél-Szicíliában, mindenekelőtt Siracusa térségében, az úgynevezett thapsosi kultúra nekropolisainak a sírjaiban.

Találtak néhány késő mykeni edénytöredéket Maltában is, továbbá a Messinai-szoroson túl, a nápolyi öbölre néző szigeteken: Ischián és Vivarán.

Az Eoli-szigeteken azonban nemcsak mykeni agyagtárgyak, hanem egyéb mykeni készítmények maradványai is előkerültek. Így említésre méltó egy a liparii Castellon talált idol.

Portella di Salina egyik kunyhójában nyakláncok részei kerültek napfényre. Egyes darabok kemény kőfajtából készültek, mások sárgás, zöldes, kékes üvegpasztából. E gyöngyök egyike-másika rendkívül jellegzetes típusú: bordázott (szegmentált) hengeralakot mutat. Az ilyen paszta-gyöngyök az antik keleti tájak karakterisztikus kézműipari termékei. Megtalálhatók Egyiptomban s különösen nagy mennyiségben a mykeni kultúra világában.

Akadtt néhány ilyen darab Szicíliában és Siracusa környékének nekropoliszaiban, ahol egyszersmind késői mykeni vázákat is találtak. De jóval távolabbi vidékeken sem hiányoznak a leletekből ezek a paszta-gyöngyök, különösen a bordázott henger alakúak: előkerülnek az Ibér-félszigeten, Dél-Franciaország barlangjaiban, Bretagne dolmenjeiben és különösen nagy számban a brit szigeteken. Ez azt bizonyítja, hogy a mykeni kereskedelem áruai eljutottak olyan országokba is, amelyek akkor egészen távoliaknak számítottak. A salinai lelet pedig mutatja a mykeni áruk elterjedésének az útvonalát. (Különben, mint ismeretes, a Duna völgyén keresztül hasonló készítmények Közép-Európába is eljutottak.)

De a mykeni kultúra behatolását az Eoli-szigetekre nemcsak importált áruk tanúsítják, hanem erre mutat egyéb is. A középső bronzkori helyi agyagművesség készítményein tí. elég gyakran megfigyelhetők bizonyos bevésett jelek, amelyek semmiképpen sem díszítés célját szolgálták. Inkább lehetnek ezek az edénykészítő jelzései, amolyan védjegy-félék, amelyeket kiégetés előtt mélyített a mester az agyagba; sok esetben bizonyára számjegy értékűek voltak e jelek. Elhelyezésük rendkívül gyakran az edény kevésbé látható részeire esik: a fülek alá, vagy azok belső oldalára. Csak a pithosokon kerülnek jól látható helyre, az edény vállára. Nem egy ilyen bevésésben a minosi-mykeni lineáris írás írásjeleinek pontos mását ismerhetjük fel.

Esetleg kétségbevonható lenne, vajon valóban írásjegy-féle szerepük volt-e az Eoli-szigetek bronzkori agyagedényein alkalmazott jeleknek s nem egyszerűen az volt-e a rendeltetésük, hogy az azonos formájú edényeket megkülönböztessék egymástól. Ám az agyagművesek ugyanilyen védjegyszerű

jeleket használtak a mykenei kultúra világában is és ennek a gyakorlatnak a nyomai megtalálhatók például Cipruson is.

A Mediterraneum nyugati felében bronzkori írásrendszer jegyeinek a felismerése — ez teljességgel új és váratlan felfedezés!

A kulturális kapcsolatok több elemből összetevődő komplexuma, amely a mykenei és az eoli bronzkort összefűzi, aligha magyarázható egy vakmerő hajósna (amilyen Odysseus volt) hősie, de elszigetelt felderítő vállalkozásával. Valójában négy évszázadon át tartó állandó intenzív kapcsolat állott fenn a mykenei kultúrvilág és az Eoli-szigetek közt.

Önként vetődik most már fel a kérdés, mi volt az alapja és jelentősége e kapcsolatnak. Miért vették útjukat mykenei hajósok éppen az Eoli-szigetek felé? Miért ezek a szigetek képezték hajóútjaik végpontját? Mi vonzotta a mykenei kereskedőket ezekre a kicsi, tengerbevesző sziklaszigetekre?

A feleletet a felvetődő kérdésekre alighanem a salinai nyaklánc bordázott henger alakú gyöngyszemei adják meg.

Míg a Földközi-tenger nyugati részének neolitikuma jórészt csak partmenti kultúrát jelentett, addig a fémkor kezdetén Nyugat-Európa további nagy kiterjedésű területei kezdtek kapcsolódni az akkori kultúrvilág kereskedelmi vérkeringésébe, így az egész Ibér-félsziget, Franciaország és a brit szigetek; megindult eme óriási földdarabok természeti kincseinek a kiaknázása.

A brit szigeteknek különös jelentőséget biztosítottak az ottani gazdag ónlelőhelyek; ez a fém ti. a Földközi-tenger vidékén alig fordul elő.

Pedig az égei világnak sok ónra volt szüksége bronz előállításához, lévén a bronz réz és ón ötvözete. Az ón-beszerzési nehézségek leküzdésére indul meg az i. e. XVII. századtól kezdve egy kereskedelmi áramlat, amely az akkori fogalmak szerint rendkívül távol fekvő országokat fűz egymáshoz: a brit szigeteket és az Égei-tenger vidékét. Megélénkül a kereskedelem az ónszállítás útvonalán, amely Franciaország atlanti partjain halad, átszeli Aquitaniát a Garonne és a Rhône torkolata között, azután pedig az olasz félsziget tirrén-tengeri partvonalát követi és eljut a Messinai-tengerszorosig.

Ezen az útvonalon cserélődnek ki egyfelől nyersanyagok, másfelől az égei világ kézműveseinek finom készítményei.

Ennek a kereskedelmi kapcsolatnak a hatására virágzik fel Dél-Angliában a gazdag Wessex-kultúra; sírleleteiben az égei művészet olyan értékes alkotásait találja a régész, mint amilyen a rillatoni aranyserleg, a mantóni kardmarkolat és egyebek.

Az Eoli-szigetek lakói, akik több évszázados gazdag tengerészeti tapasztalatokkal rendelkeztek, értettek hozzá, hogy elsőrendű helyet biztosítsanak maguknak ebben a nagyszabású kereskedelmi áramlatban és az élénk forgalomból jelentős hasznot húzzanak. A kis eoli hajók vakmerően a Rhône torkolatáig merészkedtek s valószínűleg eljutottak az Ion-szigetekig és a Peloponnésos partjaiig is; Lipari, Salina, Panarea, Filicudi a Keletet a Nyugattal összekötő kereskedelem központi kikötőivé lettek.

Az itteni apró települések ilyenformán komoly szerephez jutottak az emberi kultúra fejlődéstörténetében és valójában sokkal nagyobb mértékben járulhattak hozzá az európai civilizáció kialakulásához, mintsem az területük kicsinysége alapján ítélve valaha is elképzelhető lett volna.

SULLA SCIA DI ULISSE VERSO IL REGNO DI EOLO

(RIASSUNTO)

Gli scavi condotti dall'autore e cominciati nel 1946 nelle isole Eolie, i quali hanno rivelato dell'età del bronzo villaggi (in Lipari, Filicudi, Salina, Panarea), cellette di roccia serventi per sepolcri collettivi (in Filicudi), luoghi per gli scarichi (in Salina) e bothroi serventi probabilmente al culto della divinità dei Vulcani (in Panarea), ci danno testimonianze storiche d'importanza straordinaria. Ci hanno mostrato il fondo storico che sta alla base del mito omerico di Ulisse il quale era capitato in regno di Eolo: l'esistenza di rapporti intensivi tra il Mondo Egeo e le isole Eolie nell'età Micenea. Proprio così è stato provato che la leggenda della conquista delle isole Eolie da parte degli Ausoni, venuti dai dintorni di Napoli, riportata da Diodoro Siculo, può avere qualche base storica: da osservazioni archeologiche si scopre che intorno alla metà del secolo XIII alle isole Eolie erano arrivati conquistatori armati dalla penisola italiana, »Ausonia«.

Nel corso del neolitico (circa fra il 3500 e il 2000 avanti c.) va prosperando una ricca cultura nelle isole Eolie. La base materiale del benessere sarà stato certamente lo sfruttamento dell'ossidiana, il materiale di atrezzi di pietra, che dava la lama più tagliente. Tali giacimenti di ossidiana non esistevano né nella penisola italiana, né in Sicilia. Lo sfruttamento in Lipari e l'esportazione per tutto il bacino occidentale del Mediterraneo facevano prosperare le isole Eolie. In seguito al diffondersi della lavorazione dei metalli la domanda dell'ossidiana veniva meno e così l'inizio dell'età dei metalli è per le isole Eolie un periodo di decadenza relativa.

Nella prima età del bronzo (che si può datare fra il 1650 e il 1400) e nella media (fra il 1400 e il 1250) si inizia una grande prosperità della cultura Eolia; nelle piccole isole si moltiplicano considerevolmente i villaggi (costituiti per lo più da capanne ovali su base di pietra). Le ceramiche Eolie della prima età del bronzo sono conformi a quelle tanto di Malta, quanto a quelle mesoelladiche delle isole Ionie e del Peloponneso occidentale. Così con molta probabilità si potrebbe pensare ad una colonizzazione delle isole Maltesi e delle isole Eolie da parte della Grecia occidentale. Dall'inizio dell'età Micenea, all'incirca dal 1600, si moltiplicano le merci importate dall'Egeo nella materia dei giacimenti Eolii. Questo fatto ci permette di estendere le datazioni stabilite per l'Egeo e aventi per base i sincronismi con l'Egitto, anche sul Mediterraneo occidentale. Oltre alle merci importate, attestano l'influsso Miceneo sempre crescente anche i prodotti della cultura locale, tra l'altro il fatto inatteso che i vasi delle isole nel »marcare« i loro prodotti si sono serviti di veri segni di scrittura. Tra questi segni si trovano alcuni che ci fanno ricordare la scrittura lineare del mondo Miceneo. — All'inizio dell'età del bronzo comincia una corrente commerciale tra la Britannia e l'Ellade per l'acquisto dello stagno dalla Britannia, essendo che lo stagno mancava all'Egeo. Questa corrente era assai impulsiva e si può archeologicamente dimostrarla con la scoperta dei prodotti dell'Egeo, come p. e. le perle di pastiglia invetriata che hanno la forma di un cilindretto segmentato. Questa corrente attraversa le sponde Atlantiche della Francia, l'Aquitania, la Francia meridionale, il mar Tirreno ed Ionio. Gli abitanti delle isole Eolie potevano

circolare con le loro navi per il tratto che si estende tra le foci del Rodano e il mare Ionio e questo commercio, in buona parte, poteva assicurare alle isole Eolie una base materiale alla prosperità straordinaria nell'età di bronzo.

Ai primi inizi dell'età del bronzo i villaggi sono collocati in generale sul terreno comodo, accessibile; ma poi la popolazione si sposta in posizioni quasi inaccessibili che servono per fortezza naturale. Evidentemente la popolazione vive sotto l'incubo di un pericolo proveniente dal mare, finchè intorno al 1250 i villaggi prosperanti dell'età media del bronzo subiscono una distruzione violenta e crollano. I conquistatori, i quali — secondo i loro lasciti archeologici — sono considerati come arrivati dalla penisola italiana, lasciano disabitate le minori isole Eolie, ma sul Castello di Lipari con fianchi ripidissimi impiantano il loro villaggio al di sopra delle rovine del villaggio distrutto dell'età del bronzo medio. Nelle isole Eolie comincia una età tarda del bronzo e la prima età del ferro della cultura Ausonia che dura fino alla colonizzazione Greca (dei Cnidi e dei Rodii), all'inizio del secolo VI. Coll'inizio di questa età Ausonia i rapporti del periodo precedente che collegavano paesi diversi (e spesso lontani) si interrompono o almeno si diradano considerevolmente.

ВСЛЕД ЗА ОДИССЕЕМ В ЦАРСТВЕ ЗОЛА

(Резюме)

Чрезвычайно значительные исторические выводы дают археологические раскопки автора, которые начались в 1946 г. на Эольских (Липарийских) островах. В результате этих раскопок открыли деревни (Липари, Филикуди, Салина, Панареа), относящиеся к периоду бронзового века, общие могилы в скалах (Филикуди), места для мусора (Салина) и ботросы, наверное, для божества вулканов (Панареа). Эти археологические раскопки показали, что гомеровский миф об Эоле и о прибытии Одиссея у него, драпируясь в легендарную тогу, отражает исторический факт: интенсивную связь эгейского мира и Эольских островов в микенском веке. Так же оказалось, что миф о завоевании Эольских островов авсонами из окрестностей Неаполя — этот миф знакомый нам из произведений Дюдора из Сицилии — тоже может иметь историческое ядро: из археологических наблюдений видно, что в середине XIII. века до нашей эры с италийского полуострова («из Авсонии») приехали вооруженные завоеватели на Эольские острова.

В течении неолита (приблизительно с 3500 до 2000 до н. э.) процветала богатая культура на Эольских островах. Очевидно добыча обсидиана давала материальную основу благосостояния. Этот материал, из которого изготовляли самые острые лезвия и которого нехватало в Сицилии и на италийском полуострове, экспортировался повсюду в западном бассейне района Средиземного моря. С распространением металлообработки спрос на обсидиан уменьшился и таким образом на Эольских островах в начале металлического века наступил относительный упадок.

В раннем (около 1650—1400) и в среднем (1400—1250) бронзовом веке снова процветала эольская культура: на маленьких островах число поселков (состоящих в большинстве случаев из овальных хат с каменным фундаментом) заметно увеличилось. Эольская керамика раннего бронзового века в такой мере совпадает с среднеэлладическим глиняным мастерством, с одной стороны Ионических островов и Западного Пелопоннеса, с другой стороны Мальты, что можно представить колонизацию, направляющуюся из Западной Греции на Мальту и на Эольские острова. Сначала микенского века, приблизительно с 1600 года всё больше увеличивались эгейские импортные товары среди находок эольских местонахождений. Это делает возможным применение эгейской хронологии, основывающейся на эгипетских синхронизмах, к западному району Средиземного моря. Усиливающееся микенское влияние кроме импорта товаров хорошо проявляется в области местной культуры, например это видно из того разительного факта, что гончары островов при «клейнении» своих изделий употребляют настоящие знаки, между ними и такие, которые напоминают о линейном писании микенского мира. С наступлением бронзового века привоз олова из Британии, необходимого для изготовления бронзового сплава, которого нехватало в областях Эгейского моря, развернул живое торговое движение между Элладой и Южной Англией через атлантические берега Франции, Аквитанию, южную Францию а дальше через Тирренское и Ионическое моря. (Благодаря обнаружению эгейских изделий, как например цилиндрических рубчатых пастовых бус, это можно археологически доказать.) Жители Эольских островов могли плавать на этом торговом пути между устьем Роны и Ионическим морем. И главным образом эта интенсивная торговля могла служить материальной основой процветания их богатой культуры.

В самом начале бронзового века на Эольских островах деревни помещались вообще на легко доступных местностях, в дальнейшем, однако, население переселяется часто на почти неприступные возвышенные пункты, служащие естественной крепостью. Видно, что им с моря угрожает постоянная опасность нападения, и около 1250 г. процветающие деревни среднего бронзового века были разрушены, являясь жертвой нашествия. Завоеватели, как показывают археологические раскопки, пришли из италийского полуострова и оставили меньшие Эольские острова незаселенными, а в Липари они основывают свой поселок над руинами опустошенной деревни среднего бронзового века, на вершине отвесной скалы Каstellо. На Эольских островах начался поздний бронзовый и ранний железный век авсонической культуры, который продолжался до греческой (книдской и родосской) колонизации в начале VI века, и с наступлением которого, связи предыдущей эры между различными (часто дальними) областями разорвались, или очень ослабели на некоторые столетия.

